

Zahvaljujemo se gospođi Emily Vargas-Barón, direktorici Instituta za rekonstrukciju i međunarodnu bezbjednost kroz obrazovanje (RISE Institut), koja nam je pomogla pri izradi programa integriranih centara ranog dječijeg rasta i razvoja u Bosni i Hercegovini.

Posebno smo zahvalni gospođi Elviri Sánchez-Igual menadžerici za komunikaciju iz Svjetskog udruženja edukatora za rano djetinjstvo (AMEI-WAECE), koja je odobrila prevod ovog materijala iz projekta "Učimo živjeti zajedno u miru, od ranog djetinjstva" i njegovo korištenje u integriranim centrima ranog dječijeg rasta i razvoja za roditelje i djecu u BiH.

Prevod i štampu materijala omogućio UNICEF

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE: AKTIVNOSTI SA DJECOM

Svjetsko udruženje vaspitača u ranom djetinjstvu (AMEI-WAECE)

Smatramo da je prijateljstvo jedna od najvažnijih vrijednosti koju treba da razvijamo u obrazovanju za mir, tim više što se ono definiše kao: **Lična privrženost, čista i bez interesa, koju dijelimo sa drugom osobom, a koja se rađa i učvršćuje na temelju međusobnih odnosa između ljudskih bića.**

Kako bismo kod djeteta razvili osjećaj prijateljstva, neophodno je formirati pojmove, znanja, sposobnosti, emocije, iskustva i osjećanja koja će mu pomoći da živi skladnim životom.

Znati ko je dobar prijatelj i zašto, kako se ponašaju dobri prijatelji, kako održati dobro prijateljstvo: prijatelj je neko ko se brine o svojim drugarima, ko se trudi da napravi nešto dobro u korist svojih prijatelja i ne tuče sa svojim drugarima, neko ko dijeli svoje igračke i razgovara sa drugom djecom, ko nastoji da pomogne drugaru koji je nešto skrivio i objašnjava mu gdje je pogriješio, neko ko nastoji da uvjeri prijatelja da je prekršio pravila, a da ga ne prijavljuje vaspitaču.

Kada između dvoje djece postoji prijateljstvo, djeca primjećuju kada im je prijatelj sretan ili pak tužan i nastoje da ga oraspolože, da se igraju sa svojim prijateljem itd. Naglašavamo da je prijateljstvo vrijednost ili opšti pojam koji uključuje ostale koji su specifičniji.

Aktivnost br. 1 "Moj prijatelj"

Kratak pregled aktivnosti:

U ovoj aktivnosti se radi o prijateljstvu. U prvoj aktivnosti vaspitač(ica) razgovara sa djecom na temu prijateljstva, u drugoj aktivnosti djeca izrađuju razglednice za svoje prijatelje, i konačno, u trećoj aktivnosti djeca daju razglednice djetetu ili djeci koju smatraju svojim prijateljima.

Cilj:

- Objasniti djeci šta je prijateljstvo.

Procedure:

- Razgovor
- Posmatranje (opservacija)
- Demonstracija

Potrebni materijali:

Slike, fotografije, tanki karton, kolaž papir, drvene bojice, naljepnice, makaze.

Razvoj aktivnosti: Prvi dio

Vaspitač(ica) započinje aktivnost tako što pita djecu šta misle o prijateljstvu, koga smatraju prijateljem i zašto.

Drugi dio

Priča "Dva prijatelja":

Jednom davno, dva dječaka koji su bili dugogodišnji prijatelji šetala su šumom, kad se odjednom pred njima stvori veliki divlji medvjed. Medvjed se propnu na zadnje noge, izbacila kandže i snažno riknu. Kako je samo bila strašna ta divlja zvijer! Dječaci su se toliko uplašili da se jedan odmah dade u bijeg. Nije se osvrtao za sobom ni brinuo ni o čemu drugome, samo se popeo na drvo i sakrio se u krošnju kako ga medvjed ne bi vidio i kako bi mu kasnije mogao umaći. Drugi dječak, prestravljen, ostao je nepomičan. Vidjevši da ne može pobjeći golemoj zvijeri i da je njegov prijatelj van opasnosti, ostao je da leži na zemlji praveći se da je mrtav.

Iznenaden, medvjed mu priđe i stade ga njuškati, gurkajući ga njuškom po cijelom licu, ušima, vratu, grudima i nogama da provjeri da li je dječak živ. Dječak je zadržavao dah jer je znao da bi

ga i najmanji pokret odao. Medvjed je ponovo onjušio dječakovo lice, polizao ga po obrazima, njuškao ga po ušima, tiho i zadovoljno gundajući.

Nakon dugog njuškanja, medvjed ode misleći da je dijete mrtvo i da mu ne predstavlja nikakvu opasnost.

Kada je divlja zvijer otišla, drugi dječak se hitro spusti niz drvo i sa smijehom upita dječaka koji je u strahu ostao da leži na zemlji:

- Šta ti je medvjed šapnuo?

- Rekao mi je da oni koji ostavljaju svoje prijatelje na cjedilu nisu pravi prijatelji.

Nakon što ispriča priču, vaspitač(ica) će zamoliti djecu da objasne šta se desilo u priči, vodeći razgovor u pravcu kritikovanja lošeg ponašanja dječaka koji nije pomogao svom prijatelju; govoriće djeci o tome šta se sve smatra prijateljstvom i kako treba da se ponašaju prema svojim prijateljima i definisaće dobre primjere prijateljstva (npr. međusobno pomaganje i slično) kako bi djeca razumjela šta je prijateljstvo i kakvi treba da budu odnosi između prijatelja.

Treći dio

Vaspitači(ica) će pozvati djecu da naprave razglednice koje će dati svojim prijateljima.

Najprije će govoriti djeci o važnosti izrade razglednica za prijatelje i objasniće im da je to dobar primjer prijateljstva.

Nakon toga će im pokazati kako se rade razglednice i pokazaće im jednu ili nekoliko ručno izrađenih razglednica kao primjer.

Sav materijal za izradu razglednica će biti pripremljen na stolu za igru i svako dijete će odabrati onaj materijal koji mu je potreban. Djeca moraju imati dovoljno materijala kako bi se izbjegle eventualne svađe. Ako dođe do svađe oko materijala, vaspitač(ica) će iskoristiti priliku da objasni djeci kako se izbjegavaju i rješavaju svađe između prijatelja.

Konačno, djeca će izraditi razglednice koje će biti izložene na panoima.

Četvrti dio

Vaspitač(ica) poziva djecu da daju razglednice svojim prijateljima i da kažu zašto su odabrali baš njih za prijatelje. Vaspitač(ica) može postavljati pomoćna pitanja dok dijete ne bude u stanju da svojim riječima na jednostavan način opišu ili definišu prijateljstvo.

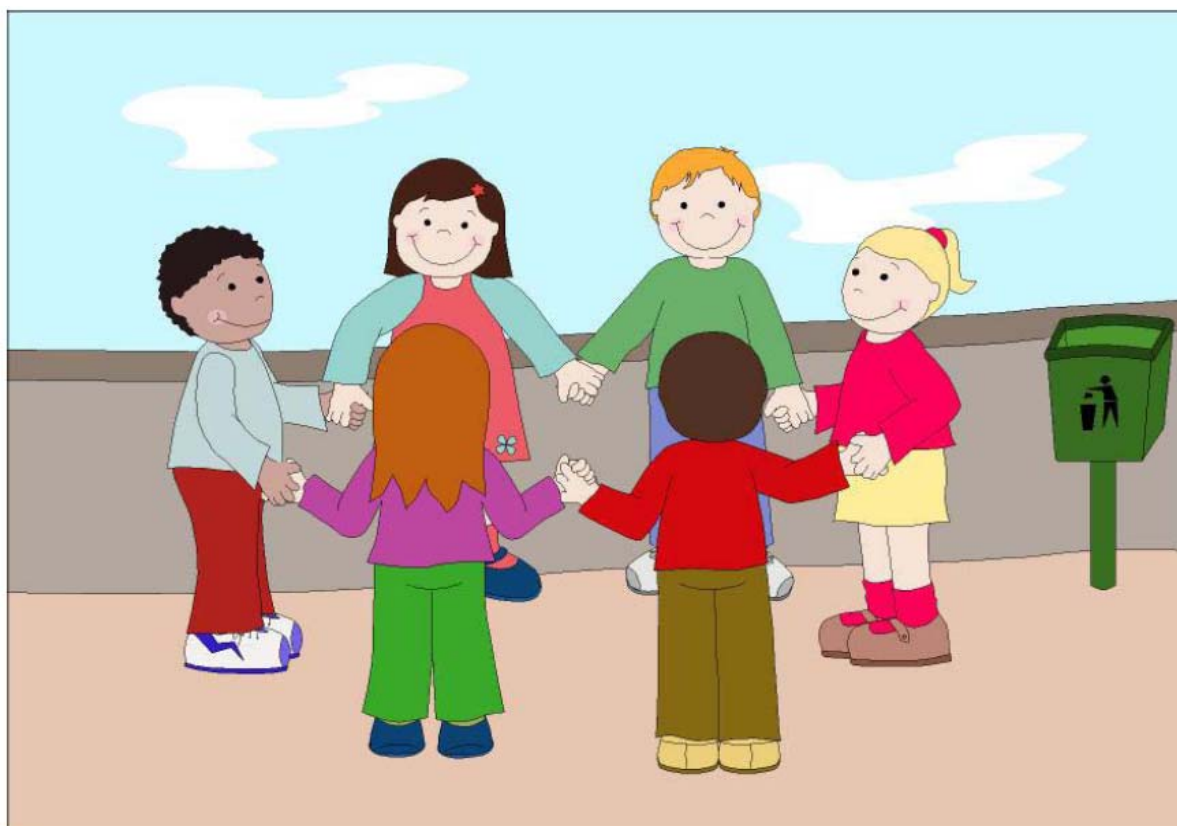
Za potrebe ove aktivnosti, može se organizovati mala proslava povodom zajedničkog rođendana ili iz nekog izmišljenog razloga. Vaspitač(ica) će organizovati djecu da ona

pripreme proslavu.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Na početku aktivnosti imali su predstavu o tome šta je prijateljstvo.			
Znali su da ispravno kritikuju ponašanje negativnog lika u priči.			
Pokazali su zanimanje za izradu poklona kojeg će dati svom prijatelju.			
Uspostavili su pozitivne odnose sa djecom koju smatraju svojim prijateljima.			
Pomogli su djeci koju smatraju svojim prijateljima.			
Nakon ove aktivnosti obogatili su svoje poimanje prijateljstva.			

Aktivnost br. 2 "Ko mi je prijatelj?"

Svjetsko udruženje vaspitača u ranom djetinjstvu (AMEI-WAECE)

Kratak pregled aktivnosti:

Razgovor o prijateljstvu, navođenje likova iz priča ili nekih drugih književnih djela kao primjera, razgovor o nekim konkretnim situacijama koje su se desile u grupi ili u porodicama ili sa kućnim ljubimcima (npr. pas, mačka itd.). Djeca odgovaraju na pitanja koja im na osnovu ovog razgovora postavi vaspitač(ica).

Cilj:

- Izgraditi kod djece prijateljska osjećanja prema drugim ljudima.

Procedure:

- Razgovor
- Posmatranje

Potrebni materijali:

Pjesma ili rimovana pjesma, slika, isječci iz novina sa fotografijama odraslih ljudi sa

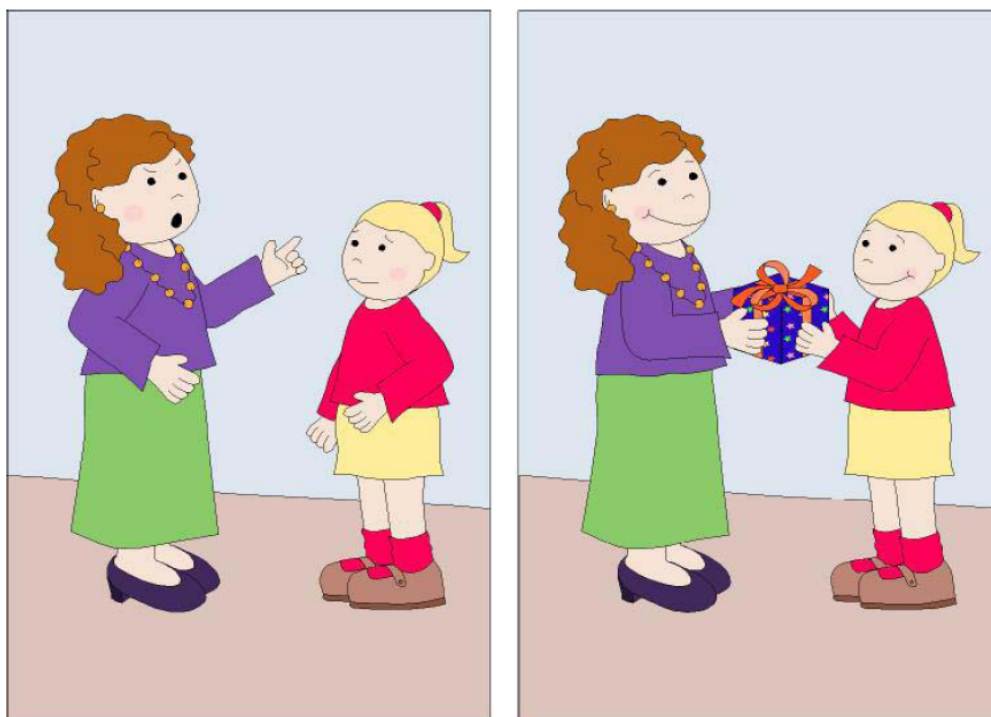
svađalačkim stavom, prijateljskim stavom i slično. Male trake od sjajnog papira koji izgleda kao omot od bombona.

Razvoj aktivnosti: Prvi dio

Vaspitač(ica) će započeti razgovor, na primjer:

"Odrasli će vam često reći da treba da budete prijateljski raspoloženi, da živite skladnim životom, ali da li znate šta je tačno prijateljstvo? Obratite pažnju na ono što ću vam sada reći kako biste razumjeli kako se ponašaju pravi prijatelji i kako biste se i sami tako ponašali."

Vaspitač(ica) će zatim pokazati fotografije iz novina na kojima su prikazana djeca ili odrasle osobe. Na jednoj fotografiji će biti osoba sa ljutitim i prijetećim izrazom lica (nikako ne smije biti prikazana tuča između dvoje ljudi), a na drugoj će biti prijateljski raspoložena osoba.

Vaspitač(ica) će zatim pitati djecu šta primjećuju na crtežima odnosno fotografijama i šta misle o postupcima tih ljudi.

Nakon toga, ispričaće im izmišljenu priču, stvarni događaj koji se desio u grupi ili anegdotu iz života neke poznate osobe itd. Pomoću tih priča, vaspitač(ica) će djeci govoriti o prijateljima, njihovim postupcima, međusobnim odnosima, ponašanju itd.

Drugi dio

Vaspitač(ica) nastavlja sa djecom razgovor iz prvog dijela aktivnosti tako što rezimira njihove komentare i formuliše pitanja o prijateljstvu: ko su vaši prijatelji u školi, komšiluku, zašto su vam oni prijatelji itd. nastojeći da ih podstakne da opišu osobine koje su svojstvene prijateljima. Ako ne znaju šta bi rekli, vaspitač(ica) će im pomoći postavljanjem dodatnih pitanja sve dok ne ponude osnovni opis ovih osobina.

Primjeri pitanja:

Kako se ponašaju pravi prijatelji?
 Kako znamo da su dvoje djece dobri prijatelji?
 Šta je potrebno da bi nekome bio dobar prijatelj?

Ako odgovori neke djece ne budu ispravni ili budu nepotpuni, vaspitač(ica) će im dati neophodnu pomoć.

Na kraju, vaspitač(ica) će rezimirati sve što su djeca rekla i nadopuniće njihove iskaze tako što će naglasiti vrijednost prijateljstva, u kojem se prijatelji ne tuku jedan s drugim i slično.

Vaspitač(ica) će svo vrijeme nastojati da pomoću napomena i opservacija o stavovima djece u grupi i druge djece pobudi prijateljska osjećanja, koristeći tipične opise i definicije prijateljstva koje su iznijela djeca, pričajući anegdote o prijateljima itd.

Treći dio

Vaspitač(ica) će zamoliti djecu da sjednu u krug; jedno dijete će biti u središtu kruga i recitovaće pjesmicu:

Donijela sam u ručicama
 mnogo slatkiša
 i daću ih
 prijatelju kojeg volim

Zatim će dati slatkiš dječaku ili djevojčici kojeg/koju odabere i reći će šta želi da uradi za svog prijatelja.

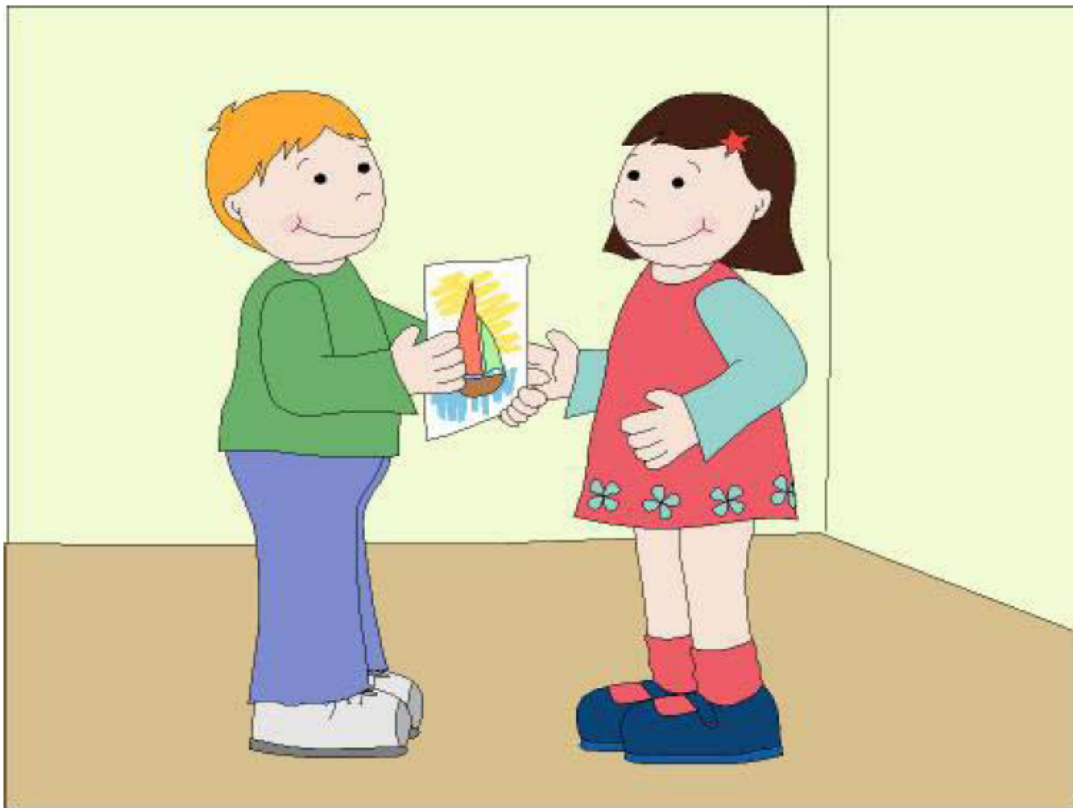
Dijete koje je dobilo slatkiš sljedeće sjeda u središte kruga i ponavlja aktivnost. Na taj način, svako dijete će sebi naći prijatelja (vaspitač(ica) će voditi računa da svako dijete ima po jednog prijatelja i kad svako nađe po jednog prijatelja, aktivnost se završava).

Na kraju aktivnosti prijatelji se hvataju za ruke, formiraju krug i pjevaju sljedeću pjesmicu:

Jedan, dva, tri
Ovo je moj prijatelj

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Prepoznali su neadekvatno ponašanje na fotografijama ili slikama.			
Smatrali su većinu drugara prijateljima.			
Odgovorili su na pitanje kako treba da se ponašaju pravi prijatelji.			
Pokazali su prijateljsko ponašanje prema drugoj djeci u igri i aktivnostima.			
Ispoljili su radost i zadovoljstvo zbog prijateljskih odnosa sa drugarima u grupi.			

Aktivnost br. 3 "Nađi skriveno blago za prijatelja"

Kratak pregled aktivnosti:

Vaspitač(ica) će napraviti trkačku stazu i na njenoj putanji će sakriti predmete koje djeca moraju da pronađu i daju svom prijatelju/prijateljici.

Cilj:

- Razviti kod djece prijateljska iskustva.

Procedure:

- Razgovor
- Posmatranje
- Istraživanje
- Objašnjavanje
- Traženje

Potrebni materijali:

Razni predmeti koji će služiti kao blago: školjke, šareni kamenčići, cvijeće, slike, fotografije, crteži, ukrasni papir, koverta, pastelne bojice ili flomasteri.

Razvoj aktivnosti: Prvi dio

Djeca će pripremiti poklon za svog prijatelja. To može da bude crtež, lijep kamičak, fotografija ili nešto što djeca odaberu od svojih stvari.

Poklone će staviti u koverta ili zamotati u papir i sami će ih ukasiti.

Drugi dio

Vaspitač(ica) priprema stazu u prostoriji za psiho-motorne aktivnosti ili, još bolje, u dvorištu. Na stazi su postavljene različite prepreke koje djeca moraju da preskoče, da prođu ispod njih ili im se približe kako bi našla skriveno blago.

Djeca će ići jedno po jedno u potragu za skrivenim blagom i kad ga pronađu daće ga djetetu koje smatraju svojim prijateljem od one djece koja su ostala u grupi. Dijete koje je dobilo poklon je sljedeće koje ide u potragu za skrivenim blagom itd. dok svako dijete ne dobije poklon.

Vaspitač(ica) će prokomentarisati kako se naši prijatelji razvesele kada im nešto poklonimo.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Sretni su kad poklone nešto svom prijatelju/prijateljici.			
Sretni su kad dobiju poklon od prijatelja/prijateljice.			
Sa zadovoljstvom izrađuju poklon.			
Sretni su kad pronađu skriveni predmet.			
Sa zanimanjem su tražili predmete koje će pokloniti svom prijatelju.			

Aktivnost br. 4
"Dajem ti cvijet"

Kratak pregled aktivnosti:

Djeca skupljaju cvijeće koje će dati svojim prijateljima, vaspitač(ica) i djeca razgovaraju o davanju i primanju.

Cilj:

- Razviti kod djece prijateljske emocije i osjećanja prema drugarima iz grupe.

Procedure:

- Skupljanje cvijeća
- Razgovor

Potrebni materijali:

Prirodno ili vještačko cvijeće

Razvoj aktivnosti: Prvi dio

Vaspitač(ica) će podsjetiti djecu o čemu su pričali u prethodnim aktivnostima u vezi sa prijateljstvom i pomenuće da je jedan od načina pokazivanja prijateljstva da svojim prijateljima daju cvijeće, koje predstavlja jako lijep poklon.

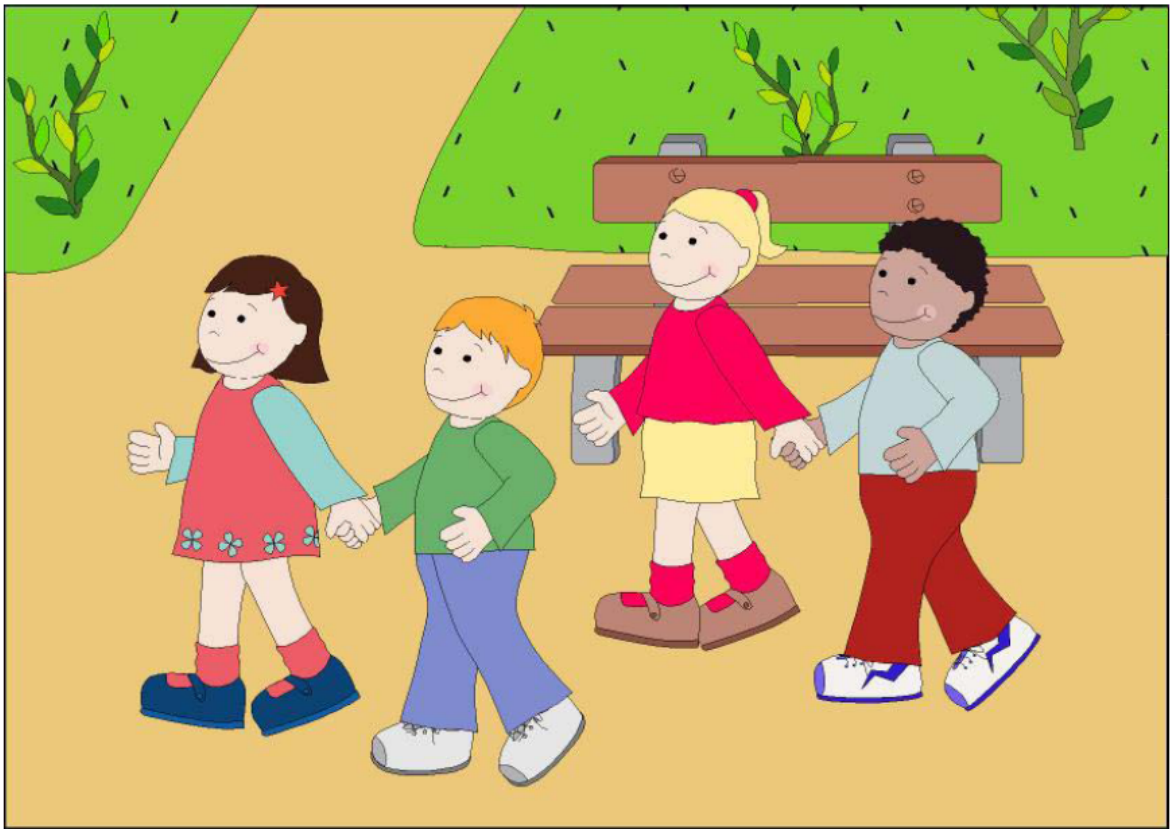
Djeca će skupljati vještačko cvijeće za svoje prijatelje u dvorištu vrtića koje je postavljeno u grmlje ili cvijeće koje su sama donijela od kuće. Sakupljeno cvijeće će najprije staviti u vaze, a zatim će ga dati drugarima u grupi. Vaspitač(ica) će se pobrinuti da sva djeca dobiju cvijeće.

Drugi dio

Vaspitač(ica) i djeca će razgovarati o važnosti davanja poklona našim prijateljima, o tome da prijatelji daju pomoć i poklanjaju stvari, da se ne svađaju, i uopšte o dobrim odnosima koji treba da postoje između prijatelja. Vaspitač(ica) će iskoristiti priliku da u okviru ove aktivnosti sa djecom razgovara i o zaštiti životne sredine i važnosti očuvanja prirodnog cvijeća.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Sa zadovoljstvom su poklanjali cvijeće.			
Potrudili su se da sakupe lijepo cvijeće.			
Sa zadovoljstvom su pripremali poklon.			
Bili su dirnuti kada su dobili cvjetni poklon.			
Komentarjali su kako ne treba brati prirodno cvijeće.			

Aktivnost br. 5 "Hajdemo u posjetu"

Kratak pregled aktivnosti:

Djeca idu na izlet u park, na obližnje poljoprivredno dobro ili negdje gdje mogu upoznati nove prijatelje. Obratit će naročitu pažnju na prepreke na putu kako bi pomogla svojim prijateljima.

Cilj:

- Razviti kod djece znanje o tome kako mogu da pomognu svojim prijateljima.

Procedure:

- Posmatranje
- Razgovor

Potrebni materijali:

Odgovarajuća odjeća i pomoćna oprema, foto aparat ili kamera.

Prvi dio

U okviru pripreme za posjetu, vaspitač(ica) će razgovarati sa djecom o mjestu koje će posjetiti i upoznaće ih sa aktivnostima koje će sprovoditi, reći će im da će tamo upoznati nove prijatelje i da moraju jedni drugima da pomažu na putu do tog mjesta zato što će s vremena na vrijeme morati da pređu preko lokvi sa vodom, da se popnu na brdašca i siđu sa njih, a da bi to uradili moraju jedni drugima da pruže ruku i da pomognu kao što to rade pravi prijatelji.

Vaspitač(ica) će im dati uputstva o odjeći i pomoćnoj opremi koju moraju ponijeti na izlet.

Drugi dio

Tokom posjete vaspitač(ica) će voditi djecu do mjesta posjete i davaće im uputstva kako da prevaziđu različite prepreke na putu: da hodaju u parovima, da se ponekad uhvate za ruke, kad naiđu na neku prepreku jedno dijete će prvo preći preko prepreke i ispružiti ruku da pomogne svom prijatelju/prijateljici itd. Snimiće se fotografije ili kratki filmovi ukoliko to bude bilo moguće.

Treći dio

U hodniku predškolske ustanove biće izložene fotografije i prikazani filmovi koji su snimljeni tokom izleta.

Vaspitač(ica) i djeca će razgovarati o doživljajima s izleta, donijeće zajedničku ocjenu o novim prijateljima koje su upoznali i istaći će kako su djeca jedna drugima pomagala da dođu do mjesta posjete.

Vaspitač(ica) će rezimirati i istaći da je međusobna pomoć važan dio prijateljstva.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Ponudili su pomoć svojim parovima na putu do mjesta koje su posjetili.			
Poslušali su uputstva vaspitača o tome kako treba da pomognu drugima.			
Komentarjali su o tome kako su pružili ili primili pomoć tokom izleta.			

Aktivnost br. 6

Iskustvo od ključnog značaja za ocjenu bloka

Kad se završi ovaj blok aktivnosti, vaspitač(ica) može smisliti aktivnost u kojoj pokazuje djeci neku situaciju s ciljem procjenjivanja onih aspekata bloka koji treba da se provjere

ili utvrđivanja u kojoj su ih mjeri djeca razumjela i usvojila.

Cilj:

- Provjeriti da li su djeca razumjela šta je prijateljstvo i kako treba da izgledaju odnosi između prijatelja.

Procedure:

- Posmatranje
- Pitanja i odgovori

Potrebni materijali:

Jedna ili nekoliko igara u kojoj se grade zgrade od drvenih ili plastičnih elemenata.

Razvoj aktivnosti:

Vaspitač(ica) će pozvati nekoliko djece da naprave zgrade, ostala djeca će posmatrati. Oprema za gradnju će biti udaljena od djece koja grade, ali blizu djece koja posmatraju.

Vaspitač(ica) će zatim upitati djecu posmatrača: "Koliko su daleko ovi materijali od graditelja! Oni će morati mnogo da hodaju i umoriće se. Kad bismo im bar mogli nekako pomoći!"

Ako posmatrači ne priskoče spontano u pomoć graditeljima, vaspitač(ica) će im reći: "Jasmin nosi materijal da napravi zgradu. Šta bi pravi prijatelj učinio kada bi vidio da je materijal tako daleko?"

Bitno je da djeca koja grade ne čuju ni komentare ni pitanja vaspitača zato što će kasnije oni biti u ulozi posmatrača.

Kasnije će djeca koja su bila graditelji preuzeti ulogu posmatrača i aktivnost se ponavlja.

Na kraju, vaspitač(ica) zajedno sa svom djecom kritički procjenjuje šta se desilo u datoj situaciji i podstiče djecu da izraze svoje mišljenje uz pomoć pitanja:

Ko su ti prijatelji?

Zašto su ti oni prijatelji?

Zašto je neophodno pomagati prijateljima?

Reci mi koliko dobri moraju da budu prijatelji?

Kako se ti ponašaš prema svojim prijateljima?

Ispričaj mi neku priču o svojim prijateljima?

Na osnovu posmatranog ponašanja, odgovora ili bilo koje druge činjenice ili komentara

koje su dala djeca, vaspitač(ica) će uraditi sljedeću procjenu po navedenim kriterijumima.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Obogatili su početno poimanje prijateljstva koje su imali prije ovog bloka aktivnosti.			
Nakon završetka svih aktivnosti u ovom bloku, imaju izgrađen pojam dobrog prijatelja.			
Donekle imaju predstavu o tome šta je prijateljstvo.			
Bila im je potrebna znatna pomoć da kažu šta je za njih prijateljstvo i kako treba da se ponaša pravi prijatelj.			
Spontano su pokazali pozitivan stav prema prijatelju/prijateljici. Donekle im je bila potrebna kritika ili podsticaj da razviju dobar stav prema prijatelju.			